

**SZÁLLÁSI ÁRPÁD:
ID. PURJESZ ZSIGMOND (1845–1896)¹**

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

Szokatlan megkülönböztetése két azonos nevűnek az id. és az ifj. előtétzőcska, ha a koreltérés köztük mindössze egy év, és nem is egy családba tartozók. Mint id. Purjesz Zsigmond, a belgyógyász és orvostörténész, valamint ifj. Purjesz Zsigmond kolozsvári belgyógyász egyetemi tanár.

Mindketten szentesi születésűek, rokonsági fokozatukat a szokásos források nem említik. Purjesz Zsigmond, az egy esztendejével „idős” már gimnazistaként a klasszikus nyelvek, a mitológia és az ókortörténet megszállottja volt. Ami természetesen nem zárta ki nála a reáliák iránti érdeklődést. Az orvoskari Bécstől kezdte, Pesten fejezte be. Balassák idejében általánosan még fordítva volt, szívesebben ragaszkodtak a bécsi diplomához. Purjesz 1869-ben a Rókus szülészeten indult, 1870–1873 között Korányi Frigyes magántanársegéde, 1873-tól díjazott gyakornoka. A magyar orvostörténetnek ebben az időben Linzbauer és Fekete Lajos, a két nagy öregje, mindketten a hazai múlt kutatói elsősorban.

Az Ebers-papyrus megtalálása (1859) óta főleg a német nyelvterület orvostörténészei a héber–hellén–Nílus-völgyi kultúrák higiénés nyomai keresték, fejtegették, azonosították. Ez a szenzációhullám nyilván hatással volt Korányi Frigyes történész vénájára, klasszikus nyelvekben járatos könyvbúvár gyakornokára. Első nagyobb közleménye:

‘Az Ebers-féle orvosi papyrus. Tanulmány az orvostudomány történelme köréből. Az Ebers által közölt adatok fölhasználásával’.²

Theba híres Nekropoliszában találta egy luxori pásztor azt a 20,23 m hosszú, 30 cm széles tekercset, amely – egyebek közt – a 188 paragrafusában mintegy 800 különböző gyógyszert említ. Az i. e. 16. századból való papyrus-tekercset Georg Ebers szerezte meg az említett pásztortól és juttatta el Lipcsébe, ahol Stern hieroglifa-szótárának segítségével fejtették meg. A tekercs második szakaszában utalás történik Heliopolisz ama nagy házára, ahol annak mitológiájába visszanyúló idején Horus a szemvilágát visszanyerte. Amint az – nem nagyon – tudott, Set és Horus gyógyító istenségek között olykor ádáz „szakmai” harcok dúltak, néha a tettelegességig. Az egyik „szervre menő” disputában Set a heréit, Horus a fél szemét veszítette el. Később restitutio ad integrum gyógyultak.

A megfejtett szöveg három fő fejezete közül az első, huszunhét alcsoportban, a gyógyszerekkel foglalkozik. Purjesz összehasonlítja Galenus és Dioscorides receptjeivel. Galenus – írja Purjesz – szívesen leszóltta az ó-egyiptomi medicinát, ugyanakkor sokat átvett belőle. A második fejezet a szív élet- és bonctani adataival, a harmadik kór- és gyógytani fejtegetésekkel foglalkozik. E tanulmányát a németül is jól olvasó honfitárs kollégák a legigényesebb német nyelvűek mellé sorolták.

Purjesz az 1877/78-as tanévben az ókori orvostörténet tárgyköréből ‘A mellúri genny-gyülem és a mellkas megnyitása (thoracocentesis) Hippocrates korában’ c. előadása³ alapján

magántanárságra érdemesült. Fenti elaborátumban a Hippokratész nevével fémjelzett koszi, és a knidoszi iskola orvosi ismereteit, diagnosztikai fogásait, gyógyító eljárásait értelmezi, magyarázza a latin–görög szövegből. Az empyema thoracis felismerésére a mellkast erősen megrázták (succussio), hogy loccsanást idézzenek elő. A garatba meleg vizet fecskendeztek a köhögés és expectorálás elősegítésére. Ahol a loccsanást észlelték, vagy bordaközi fájdalmas kidomborodásnál a koszi iskola bemetszést (thoracocentesis) a knidoszi bordalékelést (trepanatio costae) végzett. A nyílásba fonálra kötött vászondarabot helyeztek, azt naponta cserélték. Később langyos olajat vagy bort fecskendeztek be, a genny levezetésére vékony óncsövet használtak.

A koszi és knidoszi medicinális disciplina különböző voltára egy másik tanulmányában is visszatért.⁴ A hippokratianus kosziak inkább az általános kezelésben (legfőképp a diéta, fürdő, vízajtás), míg a rivális knidosziak, akiket elsősorban a kosziak kedvezőtlen beállításában ismerünk, a lokális kezelésben voltak bátrabak. A versenytársak, az utókor szemében egymást kiegészítőkké szelidültek.

Az orvostörténész Purjesz érdeklődésének másik nagy területe a 16. századi syphilographusok.⁵ Például az amiens-i Fernel, aki Fracastoro elkeresztelése óta először nevezte lues venerea néven a vérbajt az 1579-es kiadású ‘De luis venereae curatione perfectissima liber’ című művében. A gall Fernel másban is ellenlábasa volt az itálieiaknak. Nem hitt az öngyógyulás lehetőségében, s a „morbus gallicus” elnevezést hazafiúi önérzettel utasította vissza. Nicolaus Massa a Boromeai Szt. Károlynak ajánlott ‘Liber de morbo gallico’ című könyvében említi a Sarsaparilla-gyökér jó hatását.

Purjesz Zsigmond ismertette az Orvosi Hetilapban a St. Gallen-i könyvtárban talált, Rose rekonstruálta orvosi iratokat.⁶ Anthimus dietetikája például az 5. századból való, Anthimus Theodorik frank király udvari orvosa volt, tiltotta az állatok veséjének fogyasztását, a tojást csak hígán ajánlja, említi a spárga vizelethajtó hatását. A 9. századi 44. kódex a Caracalla-kortárs Quintus Serenus egészségügyi versét, és Lassius Felix kompilációját tartalmazza.

Purjesz írásainak nagy része német orvosi lapokban is megjelent.⁷ Szorgalmas fordító volt. Így Ranke: Élettan, Zeissl: A bujasenyv tankönyve; Schmidt: Boncztan; Haake: Szülészet; Seifert–Müller: Kórodai diagnosztika, valamennyi az ő áttüzetése. Az orvoskaron az ókori orvostörténetet fakultatíve adta elő, egyszerre kevés hallgatója volt. Oktatói ténykedését jutalmazásokkal is megbecsülték.

A magánember keveset tudatott magáról, örökös bélbajai visszahúzódóvá tették. Ötvenegy éves korában rajzolta rá a hashártyagyulladás a hippokratészi arc halálos maszkját.

Purjesz Zsigmond az ókori orvostörténet egyik keskenyebb sávján Hints Elek egyedi előde. A hivatás-történetírás Wespriemi–Magary-Kossa–Györy neveivel csúcsjelzett vonulatában szerény közbeeső, de fontos kiegészítő.

¹ Forrás: Szállási Árpád: Id. Purjesz Zsigmond, az orvostörténész 1845–1896. = Orvosi Hetilap, 1975. pp. 2136–2137.

² Purjesz Zsigmond, id.: Az Ebers-féle orvosi papyrus. Tanulmány az orvostudomány történelme köréből. Az Ebers által közölt adatok fölhasználásával. Bp., 1876. 63 p.

³ Purjesz Zsigmond, id.: A mellúri genny-gyülem és a mellkas megnyitása (thoracocentesis) Hippokrates korában. = Orvosi Hetilap, 1877. 143–147. has.

⁴ Purjesz Zsigmond, id.: A kosi és knidosi orvosi iskolák alapelvei. = Orvosi Hetilap, 1883. 1253–1255, 1277–1279, 1303–1305. has.

⁵ Purjesz Zsigmond, id.: A 16. századbeli jelesebb syphilographok. 1. Joannes Fernelius. = Orvosi Hetilap, 1880. 947–950, 971–974, 998–1001. has.; 2. Joannes de Vigo. = Uo., 1880. 1041–1042, 1065–1067, 1086–1089. has.; 3. Hieronymus Fracastorius. = Uo., 1880. 1133–1135, 1181–1183, 1199–1205. has.; 4. Nicolaus Massa. = Uo., 1881. 103–108, 127–128, 150–154, 263–264, 335–337. has.; 5. Nicolaus Leonicens. = Uo., 1882. 851–854, 873–879, 899–902. has.

⁶ Purjesz Zsigmond, id.: A St.-galleni kolostori könyvtárban őrzött orvosi kéziratok. = Orvosi Hetilap, 1881. 1071–1074, 1123, 1169–1170, 1193–1196. has., 1882. 222–225, 246–247, 273–276, 293–296, 421–422, 627–628. has.

⁷ Purjesz, Sigmund: Joannes de Vigo als Syphilograph. (Beitrag zur Geschichte der Syphilis.). = Wiener Medizinische Bl., 1883. pp. 1357–1361.

Purjesz, Sigmund: Hieronymus Fracastorius, ein Syphilidolog des 16. Jahrhunderts. (Beitrag zur Geschichte der Syphilis.) = Wiener Medizinische Wochenschrift, 1884. pp. 317–320, 353–355, 385–387.

Purjesz, Sigmund: Nicolaus Leoniceus auf dem Gebiete der Syphilidologie. Beitrag zur Geschichte der Syphilis. = Arch. path. Anat., 1884. pp. 273–293.

Purjesz, Sigmund: Joannes Fernelius und die Lehre von der Syphilis. Medizinisch-historische Skizze. = Wiener Medizinische Wochenschrift, 1885. pp. 867–870, 895–899, 921–924.